

Hamvas Béla: Metapoiézisz

Poiézisz mesteri tevékenységet jelent, és e szóval a görögök a művész munkáját jelölték meg. Poiézisz az az aktivitás, amely nem a közvetlen biológiai életre vonatkozik, hanem a létért való küzdelemben felvett célszerű magatartáson túllép. Abban, ami poiétikus, van valami többlet, és ez a többlet az, ami benne a fontos. Abban, amit a művészet tesz, nemcsak van valami idealitás, hanem éppen mintha a tevékenység értelme ez az idealitás lenne. Ezért a művészek mesteri tevékenysége nem annak megalkotása, ami az ember, hanem ami az ember fölött van, és nem annak, ami élet, hanem ami az életnél magasabb, és nem annak, ami a természet, hanem ami a természetnél több. Ami művészet, az nem csupán mesteri alkotás, hanem mesteri megalkotása annak, amiben léttöbblet nyilatkozik meg, ahogy Nietzsche mondja, nem Schöpfung, hanem Überschöpfung (nem alkotás, hanem alkotás önmagam fölé), vagyis nem poiézisz, hanem metapoiézisz.

Valószínűnek látszik, hogy ez a metapoiétikus magatartás az egész emberi létnek megkülönböztetett jellemvonása. Hozzátehető mindjárt, hogy a merőben érdekből és haszonért való aktivitás gondolata az emberi létezésen belül fantazma, minden bizonnyal annak a fantazmája, aki sohasem látta, mit csinál az ember, amikor ás, vagy babot szed, vagy fehérműt foltoz, vagy szalonnát pirít, és nem látta, hogy minden ember minden mozdulatát a teljesen nyílt cél jellemzi, hogy az jó legyen, ami viszont annak az emberi léte épített szándéknak felel meg, hogy azt a mértéket elérje, amely mérték az úgynevezett gyakorlati célszerűségen messze túl fekszik. Merő haszonért való gyakorlati aktivitás az emberi létben nincs. Az a bizonyos idealitás, ami a művész tevékenységében kizárólagos, abban is megvan, ahogy valaki a rántást kavarja. Az ember azért tesz valamit, hogy legyen, ami még nincs; hogy megvalósuljon valami, ami nem létező, és csak az emberi idealításban van, valami, ami a természethez képest plusz, mert nem a fizikai világból, hanem azon túlról való, és nem biológiai élet (a biológiai élettevékenységből nem is érthető), hanem a biológiai életet áthatja, és az életet önmagán túlemeli. Ez az emberi aktus pedig nem egyéni és elszigetelt és önmagában álló, ez a mindenkori emberi életrend jellemvonása. Sohasem merő életfenntartás, hanem mindig és minden esetben és kivétel nélkül mindenkinél több. Az emberi tevékenységet nem a létért való küzdelemben a hasznos célszerűség jellemzi, hanem az értelem. Értelem pedig annyi, hogy az ember tevékenységében valamely egyetemlegesen emberi rendet követ, amely rend itt nincs, hanem megvalósításra vár.

A művészet az ember metapoiétikus magatartásának az az alakja, amely a létért való küzdelemben a hasznos célszerűséget a maga teljes egészében mellőzi, és tevékenységével semmi egyebet nem akar, mint az értelem rendjét megvalósítani, olyan létberendezést kiépíteni, amely ízlésének és igényének és értékeinek és követelésének megfelel. A metapoiézisz nem az eszmék, hanem a vita nuova jegyében áll. A művészet nem ideákat követ, hanem az ember abszolút és végleges és teljes életét valósítja meg. A vita nuova nem realitás; a vita nuova az, ami a realitásnál igazabb. Aki önmagát választja, csak életet és természetet és világot választ, az élhet a valóságban, de ez csupán vak produktivitás, ez az ember csak

tehetségét gyakorolja. Aki csak önmagát választja, csak a tükröt választja, és az igazságtól távol marad. *Lontana come in uno specchio*, távol, mint a tükörben. A művészet abból indul ki, hogy az emberi lénynek megfelelő teljes értékű objektum nincs. A művészet az a tevékenység, amely az emberi létnek megfelelő teljes értékű világot megteremti. Ez a metapoiézisz. A metapoiétikus világ nem reális, hanem hiperreális. A metapoiézisz tartalma az emberi egzisztenciában és egzisztenciával együtt adott, mindenki megélő koncepció, az emberi lét végleges alakjáról és berendezéséről. Az emberi hiperrealitás rendszer, sajátos törvényszerűségével, amely minden művészetben azonos: a stílus, a ritmus, az arány, a mérték, a létértékek ranglétrája és elrendezése.

A sajátosság pedig a következő: magától értetődik, hogy az emberi lény magát teljesen otthon csak a művészetté emelt természetben tudja, csak akkor, ha a természetet teljes egészében a természet köréből kivonta, és metapoiétikusan a maga élete számára átalakította. Nem a természetben, hanem a művészetben vagyunk otthon. De a különös az, hogy mintha maga a természet is életre teljesen készen csak abban az esetben és akkor érezné magát, ha az ember művészi létébe magához fölemeli. Ennek ahhoz, amit általában kultúrának szoktak nevezni, semmi köze. Amit a kultúra csinál, az nagyobbik felében csak hasznos és célszerű, és a kultúrában a természet (mint az ember is), többnyire szenved. A metapoiétikussá tett természet felszabadult és boldog, minél művészibb, annál boldogabb. Milyen boldog tud lenni egy kínai váza, egy perui szőttes, a márvány azt athéni Parthenon oszlopfőjén! A végleges otthonban való elhelyezkedés kívánsága a porszemben is él. Az egész föld a *vita nuova*-ra sóvárog, mert nincsen kavics, amely ne a teljes értékű létet kívánná. Metapoiézisz, amikor az ember nem kifejezi önmagát, hanem megteremti azt, ami nála több, művészet, amikor az ember magát önmaga fölé emeli. Léte csak így teljesül. És a természet az ember művészetétől várja, hogy az a *vita nuova*-ba magához húzza